

TÜRKİYE'DE UYGULAMALI SOSYOLOJİ VE SOSYAL HİZMET'İN TANINMASI ÜZERİNE ÖNCÜ BİR ÇALIŞMA: AMELÎ İÇTİMAİYYAT - İÇTİMAÎ SA'Y VE SABİHA SERTEL

*A Leading Study about Applied Sociology and Social Work in
Turkey by Sabiha Sertel*

Yeliz OKAY*

Makale Geliş Tarihi: 01.07.2019

Makale Kabul Tarihi: 09.08.2019

Öz: Amerika Birleşik Devletleri'nde yüksek öğrenim göyerek sosyolog ünvanı alan ilk Türk kadınlarından biri olan Sabiha Sertel, uygulamalı sosyoloji, sosyal hizmet ve sosyal yardım konusunda disiplinlerin başlangıcında ve tarihinde önemli yeri olan çalışmalar yapmıştır. Kolombiya Üniversitesi'nde Giddings ve Ogburn gibi dönemin ileri gelen sosyologlarından ders alan Sabiha Sertel, Amerika'da Sosyal Hizmet alanının en önde gelen okulu NewYork School of Social Work'te eğitim almış ve burada öğrendiklerini değişik organizasyon ve örgütlerde uygulama imkânı bulmuştur. Daha sonra Türkiye'ye dönen Sabiha Sertel bu makalede kısaca özetlendiği gibi özellikle Sosyal Hizmetler disiplini tanıtma makaleleri kaleme almış ve bu alanda da öncü olmuştur. Sabiha Sertel'in makaleleri incelendiğinde özellikle kaynakları itibarıyla Amerika'da Sosyal Hizmetlerin ve Uygulamalı Sosyoloji'nin kökeni, kuramı ve amaçlarına ilişkin bilgiler edinmek mümkündür. Sabiha Sertel'in perspektifinden Türkiye'de erken dönemde bu disiplinlerin teşekkülü ve uygulama alanlarının neler olduğuna dair bilgiler edinmek de mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sabiha Sertel, Uygulamalı Sosyoloji, Sosyal Hizmetler Tarihi .

Abstract: Sabiha Sertel was one of the pioneer woman sociologist of early Republica Turkey. She was graduated form Columbia University in 1923 where she attended the courses of well-known professors of sociology, Giddings and Ogburn. She also took course from NewYork School of Social Work. When she returned to Turkey she published a serial of articles about Applied Sociology and Social Work. These articles are the first ones which introduced Social Work and Applied Sociology into Turkey in terms of theoretical and applied approaches. In this study these articles are examined in a sociological and historical perspective.

Keywords: Sabiha Sertel, Applied Sociology, History of Social Work

* Dr. Yeliz OKAY yelizakinokay@gmail.com

Yayıncı ve gazeteci kimliği ile tanınan Sabiha Sertel (1895-1968) Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanının hemen ertesinde yazdığı bir dizi yazı ile Uygulamalı Sosyoloji, Sosyal Hizmet Çalışmaları ve Sosyal Yardım konularını Türkiye’de tanınmasında öncü kişilerden biri olmuştur. 1919’da eşi Zekeriya Sertel (1890-1980)’le beraber Halide Edib Adıvar¹’ın (Sertel, Y. 1994, s:98) önyak olmasıyla (Sertel Z. 1969. s:80) Amerika Birleşik Devletleri’ne tahsil için gittiklerinde Sabiha Sertel ‘emelinin sosyoloji tahsili yapmak’ olduğunu yazar (Sertel, S. 1969, s:40). Dolayısı ile aşağıda aktarılan sosyal hizmet ve uygulamalı sosyoloji ile ilgili öncü bilgiler bir kadın sosyolog²(Sertel, S. 1969, s:64) gözü ile özellikle o dönem Amerika’da hızla gelişen bu alanların Türkiye’de tanınması açısından önemli bir rol oynamıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde önce bir kolejde İngilizce öğrendiğini aktaran Sertel, daha sonra şu hatıralarına yer verir:

Kolej’i bitirdikten sonra Columbia’da Profesör Giddings’in, Profesör Ogburn’ün kurslarını almaya başladım. Profesör Giddings o zamanlar Amerika’nın en büyük sosyoloji profesörü idi. Onun kursların yalnız üniversite öğrencileri değil, her çeşit insan gelirdi. Her gün üniversitenin kapısı önünde zengin Mis’lerin çeşit çeşit markalı otomobilleri dizilirdi. Bu Mis’lerin birçoğu yüksek toplumda caka atmak, ‘Bugün Profesör Gidding’sin kursunda idim’ demek için gelirlerdi. (Sertel, 1969, s:40)

Sertel, İstanbul’da iken Ziya Gökalp’in Türk Ocağı’nda sosyoloji konferanslarını takip ettiğini, Durkheim sosyolojisi³(Sertel, Z. 1968, s:30) hakkında biraz fikri olduğunu ancak Giddings⁴’in sosyal ve tarihsel olayları, insanlar arasındaki ilişkileri Cins Şuuru-Consciousness of Kind teorisi açıklayarak (Northcott, 1918, ss:1-23) önüne başka bir ufuk açtığını belirterek şu örneği verir:

Giddings’e göre zenciler ile beyazlar, sarı ırk ile beyaz ırk arasındaki ziddiyet cins bakımından bir ayrılıktı. Aralarındaki başlıca rolü bu ayrılık oynar. Menfaat ayrılıkları, millî ayrılıklar ikinci planda gelir. Bunun içindir ki beyazlara karşı zenciler birleşirler. Hangi kıtada olurlarsa olsunlar, aralarında bir dayanışma meydana getirirler. Bu, cins bilincine varmalarının sonucudur. Milletler arasındaki ayrılıklarda ve birleşmelerde de menfaat beraberliği ve ayrılığı rol oynamakla beraber, aynı milleten insanların kendinden olmayan milletlere karşı birleşmesi yine bir cins bilincinin sonucudur. (Sertel, S. 1969, s:41)

¹ Halide Edib Adıvar bir Amerikan milyonerinin 10 Türk gencine tahsil için burs vereceğini söylemiştir.

² Sabiha Sertel “1923 sonuna doğru üniversitenin son senesini bitirmiş, diplomamı almıştım” demektedir.

³ Nitekim Sabiha Sertel’in eşi Zekeriya Sertel de Paris’te bulunduğu 1913-1914 yıllarında Sorbon’da Durkheim’den sosyoloji dersleri almıştır.

⁴ Franklin H. Giddings (1855-1931). Toplumu karşılıklı etkileşim içinde bir organizma olarak gören ve topluma işlevsel bir bakış açısından çok psikolojik ve genetik bir şekilde yaklaşmayı tercih etmiştir. Organik duygudaşlık, benzerlik algısı, yansıtıcı duygudaşlık ve tanınma isteği gibi unsurlardan oluşan kolektif davranıştan türetilmiş bir bilinç ortaya çıkar. (Northcott, C., 1918, ss: 1-23)

Sabiha Sertel, Ogburn⁵’un derslerinden Morgan ve Le Play’in aile ve kadın üzerine görüşlerini öğrenmiş ve Engels’in *Ailenin Kaynağı* (Origins of the Family) ve August Babel’in *Kadın ve Sosyalizm* kitaplarını okumuştur ve bunun sonucunda cins bilincinin yanında bir de sınıf bilincinin varlığından haberdar olmuştur (Sertel, S. 1969, s:41). Sertel, geri kalan ömründe kadınların sosyal haklarını elde etmesi için çabalamış ve sufrajet hareketini (Sertel, S. 1969, s:22) ve işçi sınıfının haklarını desteklemiştir. Sertel’in bu makaleye konu olan görüşleri ise *Columbia Üniversitesi*’ne bağlı *The New York School of Social Work*’te kendi deyişi ile *Sosyal İş Mektebi*’nde şekillenmiştir:

Sosyoloji kurslarını Columbia’da alıyor, pratik sosyolojiyi Sosyal İş Mektebi’nde okuyordum. Bu mektep toplumdaki huzursuzlukları, problemleri incelemek ve bunlara tedavi çareleri aramak amacıyla kurulmuştu. Sosyal yardımı ilmi metotlarla yapmak amacını güdüyordu. Case Method (Vakıa Usulü) dedikleri metotla halk arasında, işçi hayatında meydana gelen, aile çevrelerinde gelişen sosyal huzursuzlukları somut bir şekilde meydana çıkarıyordu.(.)Her bölgede kurdukları Community Center’larla aile, işçi, çocuk meselelerini ‘vakıa’ usulüyle inceliyor, problemleri sicillerine geçiriyor, bunları devamlı surette kontrol altında tutuyorlardı (...) Sosyal İş Mektebi’nin ve teşkilatların yönetim kurullarında mutlaka birkaç milyonerin işi vardı (Sertel, S. 1969, ss:42-43)

Sabiha Sertel, sosyal yardımı bilimsel bir yöntemle yapan sosyal yardım kuruluşlarının bir yandan da toplumsal konuları incelemek için sosyologlara malzeme hazırladıklarını da belirtir. *Sosyal İş Mektebi*’nin yönlendirmesiyle Lexington Ce-maat Merkezi’nde çalışan Sertel, burada vak’a dosyalarını inceleme olanağını bulduğunu ve dosyalarda okuduğu ailelerin evlerine gittiğini, sicillerini tuttuğunu kaydederek sosyal yardım örgütlerinin bu ailelerin sorunlarına nasıl çözümler aradıklarını takip ettiğini anlatır (Sertel, S. 1969, ss:44-45). Bu noktada Sertel’in verdiği bilgiler ve önemseydiği noktalar sosyal politikanın halka ulaşmasında sivil toplum örgütleri, sosyologlar ve sosyal hizmet uzmanlarının eşgüdüm hâlinde çalışmasına yapılan en erken vurgu olarak değerlendirilebilir. -EK I’de çevrim yazısı sunulduğu için burada kısaca değinilecek yazısında- Sabiha Sertel’in, Sosyal Hizmet alanındaki ilk makalesi soyadı kanunun önce kullandığı ismiyle Sabiha Zekeriya imzasıyla *Türk Yurdu* dergisinde yayımlanır (Sertel, 1924,ss:108-113).

Sertel, bilimin teorik ve uygulama olarak iki kısma ayrıldığını, o güne kadar Türkiye’de sosyologların teorilerinin ya da sosyoloji ekollerinin tanıtıldığını ancak sosyolojinin uygulama alanında hiçbir faaliyet gösterilmediği gibi, bu konudaki teorik çalışmaların bile gündeme gelmediğini belirtir. Social Work kavramı karşılığında *ıçtimaî sa’y* tâbirini kullanan Sertel bu kavramın Türkiye’de o güne kadar ‘meçhul’ kaldığını ifade ederek önce Sosyoloji’nin kökenleri hakkında bilgi verir. Etnoloji’nin de yardımıyla sosyoloji teorilerinin ortaya konulabileceğini söyleyen

⁵ William Fielding Ogburn (1886-1959). Amerika Sosyoloji Derneği’nin başkanlığını da yapmış ve özellikle istatistiksel verilen sosyoloji bilimi için vazgeçilmez olduğu görüşüne sahip çocuk emeği, evlilik ve aile ilişkileri, toplumsal değişim gibi konularda yayınları bulunan sosyolog. (Odum, H. 1951, ss:147-152)

Sabiha Zekeriya ancak özel teknik ve metotlar kullanılarak elde edilen verilerle daha sağlam kuramlar oluşturulduğunu iddia eder. Sertel'e göre Sosyal Hizmet sosyolojinin sadece uygulaması değil aynı zamanda sosyologlar için toplumu araştırıp, keşfeden, bilgiler toplayan bilimsel bir okuldur 'sosyal bir ajan'dır. Burgess⁶'in Soyoloji'nin girdiği dönemi toplumdaki olay ve istatistiklere dayandığı bir dönem olarak nitelemesini aktaran Sertel, gene Burgess'in Sosyal Hizmet'i örgütlü ya da örgütsüz yapılan şefkat-yardım dönemi, örgütsüz yardımın kaldırıldığı sosyal reform dönemi ve sosyal hizmetin bilimsel veriler ve yöntemler kullanılarak yapılan Sosyal Hizmet dönemi olarak üç döneme ayırdığını yazar.

Sabiha Zekeriya, Sosyal Hizmet'in kökeninin toplumda yenilmiş kişilere (-ki bugün dezavantajlı sosyal gruplar olarak tanımlanmaktadır.) organize yardım yapılması düşüncesine dayandığını, toplumsal huzur, sağlık ve asayişin bu fertlere yapılacak organize yardımla sağlanabileceği görüşünden yola çıkılarak toplumsal reform dönemine girildiğini ve bu dönemde hükümetlerin öncülüğünde ve bilimsel yöntemlerle örgütlü ve organize yardım ve hizmetlerin başladığını ve bu hizmette bulunmak üzere üniversitelerde önce Sosyal Hizmet dersleri daha sonra da Sosyal Hizmet bölümleri açıldığını ve sonuçta elli yıllık bir deneyimden sonra Sosyal Hizmet'in uzmanlaşma gerektiren bir alan olarak yerini aldığını açıklar. Sertel Türkiye'de bu sahanın gelişmesi için gerçek olaylar ve bireyler üzerinde ayrıntılı çalışmalar yapılması, sağlıklı veri ve istatistiklerin toplanması gereğine işaret ederek Amerika Birleşik Devletleri'nde Sosyal Hizmet alanına hem bilim adamları hem de uygulayıcılar tarafından büyük önem verildiğine de kaydeder. Tüm bu bilgiler o güne kadar genelde Avrupa ve özelde ağırlıklı olarak Fransız sosyolojisinin etkisi altında olan Türkiye'de, Amerika Birleşik Devletleri kökenli Sosyoloji ve Sosyal Hizmet anlayışının tanınması açısından dikkate değerdir.

Sabiha Sertel'in bu makaledeki son cümlesi "Bu ilimlerden fennî, içtimâî say'ın cemiyete suret-i tatbikini 'içtimaiyyat' makalelerinde tasrih edeceğiz" olmasına rağmen bu yazılar *Türk Yurdu* dergisinde değil iki sene sonra *Hayat* mecmuasında çıkmıştır. "Kuruluş yıllarında Cumhuriyet düşüncesinin sesi olarak yayımlanan" (Uçman, A. 1998, s:12) *Hayat* dergisinde Sertel'in sosyal hizmet alanında yukarıda belirtilen geniş açıklamalı yazılarının ilki 1926 yılında yayımlanan ikinci sayısında çıkmıştır. (Sertel, S. 1926a, ss:33-35)

Sertel, 'amelî' sahada neler gördüklerini anlatmadan önce okuyuculara "içtimâî sa'y" hakkında bilgi vereceğini söyleyerek başlar. Buna göre "içtimâî sa'y, içtimaiyyatın bir alt şubesi daha doğrusu onun amelî sahada tatbikidir". Yani "içtimaiyyat kendisi usulü ile cemiyeti tedkik eder; içtimâî sa'y, bu ilmin usulleriyle meydana çıkarılan bozuklukları, yanlışları tedavi eder".

⁶ Ernest Watson Burgess (1886-1966). Amerika Sosyoloji Derneği'nin başkanlığında bulunmuş kentsel büyüme, aile, boşanma, suç, şartlı tahliye ihlali, yaşlılıkta uyum gibi konularda eserler veren sosyolog. Odum, H., 1951,ss: 168-171)

Sertel’in görüşleri şöyle özetlenebilir: Sosyal adaletsizlikler ve huzursuzluklar çoğaldıkça bunlarla ilgili yeni siyasî ve sosyal sistemler ortaya çıkmıştır. Kimi bilim adamları bu adaletsizlikleri ekonomik sebeplere bağlarken kimi de sosyolojik sebeplere bağlar. İctimaî say uzmanları ise bu adaletsizlikleri ekonomik, dinî ve sosyolojik sebeplerin ortaya çıkardığı “nizam-ı ic̄timaî”ye bağlarlar. Bu uzmanlar toplumsal yapının bozukluğu konusunda sosyalistlerle benzer görüşler taşımakla beraber onlar gibi ‘proleterya’ düzeni kurma taraftarı değildirdir. İctimaî sa’y taraftarları daha adaletli bir toplumsal düzen kurmak için neler yapılması gerektiğini araştırarak buna uygun örgütlenmeler öngörürler. Bunda da amaç bir sosyal sigorta sistemi kurarak ferdin haklarını güvence altına alabilmektir. ‘İctimaî say’ toplumda mağlup olmuş (muhtaçlar, hastalar, akıl hastaları) bireylere yapılan yardımı organize etmekle başlar. Yakın döneme kadar bu işi büyük ölçüde dinî kuruluşlar üstlenmiştir. Ancak bu huzursuzluk ve adaletsizliği azaltmamış bilakis ‘tufeylilerin artmasına sebep olmuştur. ‘İctimaî sa’y’ın kökeni toplumun yukarıda belirtilen kesimlerinden yola çıkmış; daha sonra sosyal reform ve bilimsel ‘ic̄timaî sa’y’ dönemlerine girilmiştir.

Toplumdaki örgütsüz ve yöntemsiz yardımları düzenli ve örgütlü şekle dönüştürmek için ilk olarak hayır cemiyetleri, arkasından hükümetlerin kontrolündeki hayır dernekleri kurulmuştur. [Sertel, Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) örneklerini verir]. Üçüncü dönem sosyoloji biliminin metod ve teknikleri ile toplumu bilimsel tedkikten geçirmek ve bireyi topluma adapte etme dönemidir. Bunun için de öncelikle toplumun hastalıklarını teşhis, aile, din, hukuk, cemaat, genel sağlık, işçi sorunları ve benzeri toplumsal olay ve konuları irdeler. Bu irdelemenin sonuçları ‘ic̄timaî sa’y’ uzmanına toplumsal hastalıkları teşhis ve tedavi imkânı sağlar.

Sertel, bu kısa girişten sonra Amerika Birleşik Devletleri’nde elli senelik bir tecrübeden sonra kapsamlı bir “ic̄timaî sa’y” literatürü ve örgütü oluştuğunu, bu konuyla ilgili eğitim veren okullardan mezun olanları ülkenin en uzak köşelerine kadar yayılarak toplumsal hastalıkları teşhis ve tedaviye çalıştığını ifade eder. Sosyal Hizmet Uzmanlığı’nın doktorluk gibi ‘ihtisas’ gerektirdiği ve temel amaçların sosyal barış, genel/toplumsal menfaat ve ilerlemedir. Hastalıklar ve ihtiyaçlar toplumlara göre farklılık gösterebilir ancak bu bilimin metotları ışığında teşhis ve tedavi edilebilir. Bütün topluma ait olan ya da toplumun genelini tehdit eden hastalıklar ise çok sayıda uzmanın katılacağı genel kongrelerde tartışılıp fikir ve çözüm üretilerek ortadan kaldırılabılır ki bu kongreler Amerika Birleşik Devletleri’nde iki senede bir toplanmaktadır. Bu kongrelerin Amerika Birleşik Devletleri’nde sosyolojinin ‘uygulama’ sahasını genişleterek kolaylaştırdığını belirten Sertel, özellikle yerel ölçekte uzmanlarca yapılan araştırmaların sonucunda hazırlanan ve kongreye sunulan raporların sosyoloji teorisyenleri için çok önemli veriler oluşturduğunun altını çizer. Sosyal hizmet, sosyolojinin verdiği usul ve tekniği alır; Sosyoloji de, sosyal hizmetin sağladığı verileri belge olarak kullanıp yeni teoriler ve hükümler geliştirir. Sabiha Sertel, sosyal hizmet uygulamalarının teorik kaynağı olarak gör-

düğü sosyolojik yöntem ve tekniklerin kullanılmasının yeni toplum teorilerinin çıkışına zemin hazırladığını ifade etmesinin yanında uygulama ve teori ile şekillenecek toplumsal yapının muhakkak farklı disiplinlerin birlikte akıl yürütmeleri sonucunda sosyal adalet ve eşitlik konusunda ileri noktaya ulaşacağını vurgular.

Sabiha Sertel'in seri yazılarının ikincisi 23 Kânun-ı Evvel 1926 tarihli dördüncü sayıda yayımlanır (Sertel, S. 1926b, ss:65-66). Bu yazının ana konusu ise toplumdaki hastalık ya da bozuklukların tedavisinin amacının 'ferdi' değil 'içtimâî' olduğudur. Dolayısıyla bireyin topluma yeniden kazandırılması ile toplumsal barış hedeflenmektedir. Bu da ancak bilim yolu ile olur ki o bilimdalı da Sosyoloji'dir. Bir sosyoloji doktoru sosyolojinin kural ve metotlarını kullanarak toplumsal hastalık ve bozukluklara çare bulmaya çalışır. Bir toplum hakkında doğru bilgi elde etmenin yolu da -bütün toplumu incelemek imkân dâhilinde olmadığı için- bütün toplumu temsil edecek bir örnek ölçek üzerinde yapmak gerekir. Sosyal yapıyı incelemek ve cemaat (Sabiha Sertel burada şu açıklamayı yapar: Cemaati burada komünity [*community*] mukabili kullanıyorum) hakkında genel bir kanaat elde etmek için de okulları, aileyi, sağlık kuruluşlarını, dernekleri incelemek gerekir. Sertel özellikle kurumların yönetici ve çalışanları ile yapılan yüz yüze görüşmelerde bu kişilerin kusurlarını saklamak isteyeceklerini ancak bu kurumların kendilerine değil topluma ait oldukları ve sosyal barışı sağlamak için araştırmanın yapıldığı söylenerek ikna edilmesi gerektiğini belirtir.

Bir başka ikna edilmesi gerekenler de tek tek bireylerdir. Sertel'e göre evlerde genel sağlık kurallarına dikkat edilip edilmediğini, zorunlu öğrenimden kaçırılan çocuk olup olmadığını, ailede frengi benzeri salgın hastalıklı fert olup olmadığını anlayabilmek için ailelerin içine nüfuz edip onların itimadını sağlamak icap eder. Üçüncü olarak da hükümetin, aydınların, üniversitelerin, gönüllü çalışanların yardım ve iştiraklerini elde etmektir.

Bu çalışmaların da teorik değil uygulamalı olduğunu söyleyen Sertel'e göre, bütün bunların sonunda yapılan araştırmalarla elde edilen sonuçlar ve belgeler sosyologlara yeni teoriler oluşturmalarında yardımcı olur.

Sertel, dikkat edilmesi gerekenleri şöyle sıralar:

Araştırmayı yapacak kurulun belirlenmesidir ki bu kurul, bir sosyolog, bir sosyoloji doktoru, bir pedagog, bir hekim, bir hukukçu, bir iktisatçı, bir ziraat uzmanı ve bir de diplomattan oluşmalıdır. Yapılacak araştırmaya göre kurula başkanlık eden değişebilir. Hastaneler ya da bölgelerin tıbbî durumları ile ilgili bir araştırmaya hekim başkanlık edebilir. Bu kurul araştırmada ücret karşılığı ya da gönüllü olarak çalışacak kişileri de belirler. Dikkat edilmesi gereken ikinci nokta amacın tayin edilmesidir: Araştırma ne amaçla yapılmaktadır ve neticede ne gibi yararlar beklenmektedir. Bunlar bir raporla tesbit edilmelidir. Üçüncü aşama bu amacın gazeteler, sinemalar ve konferanslarla –hatta camilerde- halkın yardımını alabilmek için halka erişilebilecek her yerde halka bildirilmesi. Dördüncü olarak halka soru

sorup ankete yapacak kişilerin ehil kişilerden seçilmesi. Sertel bu konuda en büyük yardımın üniversite öğrencilerinden görülebileceğini belirtir. Beşinci aşamada, Anket Sorularının saptanması en önemli aşamalardan biridir. Eğer bu sorular sosyoloji biliminin esaslarına göre hazırlanmazsa elde edilen sonuçlar sağlıklı olmaz. Ve anket soruları mutlaka matbu olmalıdır. Altıncı aşamada, kurumlarda mevcut olan yazılı bilgi, rapor ve istatistiklerin incelenmesi. Yedinci aşamada, bizzat yapılacak gözlemler; Sekizinci aşamada kişisel mülakatlar; dokuzuncu aşamada anketi yapanın kişisel düşünceleri; onuncu aşamada yapılan anketlerin değişik başlıklar altında toplanıp tasnif edilmesi; onbirinci aşamada gözlem ve olayların tahlil ve tasnifi; onikinci aşamada üst kurulun bir araya gelerek ayrı departmanlardan gelen raporları analiz etmesi; onüçüncü aşamada üst kurulun vardığı neticeleri grafik, broşür ve haritalarla anlaşılabilir şekle getirmesi; ondördüncü aşamada sonuçların halka bildirilmesi ve sergilerle halka teşhir edilmesi; onbeşinci aşamada çıkan neticelere göre tedbirlerin alınması gerçekleştirilir. Tüm bu maddelerin ışığında Sertel’in bir sosyal hizmet uygulama modelini toplumsal yapının koşulları doğrultusunda sunduğunu ifade etmek mümkündür.

Sertel, uygulama temelli sosyolojik araştırmaların ilk önce İngiltere’de ortaya çıktığını daha sonra Amerika Birleşik Devletleri’nde başta Pitsburg olmak üzere diğer şehirlere yayıldığını ve giderek daha bilimsel metotlarla uygulandığını ve son senelerde Belçika, İrlanda, Avusturya, Fransa, Almanya, İsveç, İsviçre ve Yugoslavya’da uygulandığını ifade eder. Hatta Sertel bu ülkelerde halkın sosyal hizmet için ‘ıctimaî vergi’ ödemeye bile razı olduğunu gündeme getirir.

“İctimaî Sa’y Aileye Nasıl Tatbik Edilir?” başlıklı üçüncü yazısında (Sertel, S. 1927, ss: 33-34). Sabiha Sertel bu uygulamayı ilk defa NewYork Charity Organization Society-ki Sertel bunu ‘teşkilatlı şefkat cemiyeti’ olarak açıklar-‘de gördüğünü ve bu ülkenin eğitim anlayışında ‘dimağ nazariyelerle şişmeden’ önce uygulamanın ve arkasından teorinin öğretilendiğini ifade eder. Sertel bu kurumun yoksulluk içindeki aileleri daha varlıklı aileler hâline getirmek için hükümet tarafından kurulduğunu ve genel merkezinin de kendilerinin maddî imkânlarından faydalanılabilecek varlıklı kişilerden, ‘ıctimaî ameleler’den, sosyologlardan, hekimlerden değişik meslek gruplarından oluştuğunu aktarır. Yönetim kurulu ise tamamen ‘ıctimaî ameleler’ kuruludur. İdarî işleri yürüten ise “ıctimaî sa’y mektebinden mezun” bir müdiredir. Bu kişi Sertel’e, derneğin ilgilendiği bir aile ile ilgili -ki ailenin derneğin ilgilenmeye başlamasıyla, vazifesini tamamlayıp ilgisini kestiği ana kadar ki tüm kayıtlarını içeren bir dosyadır- ‘monografi dosyası’ vererek okumasını ve gördüğü eksiklikleri bildirerek kendisiyle görüş alışverişinde bulunmasını istemiştir.

Sabiha Zekeriya dosyanın ana hatlarını şu şekilde sıralar: Thompson ailesi karı-koca ve altı çocuktan oluşmaktadır. Baba bir tuğla fabrikasında haftada on sekiz dolar karşılığında günde on bir saat çalışmaktadır. En büyüğü on üç yaşında olan çocuklardan üçü okula gitmektedir ve aile geçinemediği içi kuruma müracaat et-

miştir. Bunun üzerine kurum, ailenin evine aile hakkında-nüfus ve din bilgileri (bağlı buldukları kilise), ev, eşya, hayat şartları, öz geçmişleri, geçirdikleri hastalıklar ve o anki sağlık durumları, sigorta, sabıka, eğitim, daha önce çalıştıkları işlerin ve patronlarının bilgileri, evlendikleri yer, akrabaları, herhangi bir maddî yardım alıp almadıkları gibi- bilgiler almak üzere bir görevli gönderir ve bu bilgiler bir rapor şeklinde kuruma sunulur. Bu ilk ziyareti yine kurum tarafından görevlendirilmiş kişilerin müracaat eden ailenin komşularıyla yapılan mülakatla elde edilen ‘delil’ler monografiye eklenir. Daha sonra ailenin babası hakkında eski patronları ve iş yeri arkadaşları ile görüşmeler yapılarak çalışma hayatı hakkında malumat toplanır. Ayrıntılı bir araştırmadan sonra Thompson’un çalışkan fakat tahsili olmadığından bu ücretten daha fazla kazanma imkânı olmadığı ortaya çıkar. Daha sonra bütün aile tıbbî muayeneden geçirilir. Neticede Thompson’un apandisit ameliyatı olması, çocuklardan birinin gözlük takması lüzumu belirir. Diğer bir çocuğa da kansızlıktan kemik veremi başlangıcı teşhisi konmuştur. Sertel bütün bu bilgilerin toplanmasına ‘vakıa usulü’ denildiği notunu düşer. Ve ‘zaruret’den müracaat eden ailenin daha farklı ve ‘büyük dertleri’ olduğu ancak bu usulle ortaya çıkarılabilmektedir. Bu monografi yönetim kurulunun önüne geldiği zaman sağlık problemlerine öncelik verildiği için apandisit ameliyatı ve kemik veremi tedavisi gündeme alınır. Kurumun hastanelere iştirak olduğu için ameliyatı parasız olarak yaptıracaktır ancak önce Thompson’un patronundan izin almak ve o hastanede kalacağı zaman ailesinin geçimini sağlayacak önemlerin alınması gereklidir. Sabiha Sertel “işte bu dakikadan itibaren aile artık Cemiyeti’ndir” yorumunu yapar ve okuduğu bu dosyada ailenin geçiminin Cemiyet tarafından sağlandığını ifade eder. Kemik veremi olan çocuk tedavi amacıyla bir sanatoryuma gönderilmiş ve göz bozukluğu olan çocuğun da tedavisine başlanmıştır. Cemiyet’in görevlendirdiği ‘içtimaî amel’ çocukların okuldaki durumlarını da takip etmekte ve geri kaldıkları dersler varsa tesbit etmektedir. Bu dersler için ayrıca Community Center -Sertel bu kurumun adını ‘Cemaat Merkezi’ olarak tercüme eder- adı verilen bir başka kurum yardımcı olmaktadır. Kurumun Thompson ailesine yardımı artık yeni bir aşamaya geçmiştir. Ailenin bu ücretle geçinmesi mümkün olmadığından baba Thompson kurum tarafından üç ay süreli bir kursa gönderilir ve elektrik teknisyeni olması sağlanır. Bu arada gündüzleri bu kursa gideceğinden geceleri üç saat çalışacağı bir iş bulmak da yine kurum tarafından sağlanır. Kurumun amaçları arasında ‘kadını da müstahsil hâle getirmek’ olduğundan anne Thompson haftada on iki dolar kazanacağı bir işe sokulur. Anneleri işe gittiği zaman okul çağında olmayan üç çocuk ise bu süre zarfında gene Kurum tarafından Neursery-Sertel tarafından ‘Bakımevi’⁷ olarak Türkçe’leştirilmiştir- adı verilen örgütlerde bakılmaktadır. Üç ayın sonunda baba Thompson haftada 35 dolarlık bir işe sokulmuştur. Anne Thompson’un da artık bir işi vardır. Çocuklar da gündüz bakımevinde iyi bir şekilde bakılmaktadır. Hasta olan çocuk da bir sene sonra sağlığına kavuşmuş olarak eve dönmüştür.

⁷ Nitekim Sabiha Sertel hatıralarında Amerika Birleşik Devletleri’nden tahsilde iken her sabah kızı Sevimi’i “Horace Man School dedikleri çocuk yuvası”na bıraktığını ve öğle vakti aldığını yazar. (Sertel, 1969s:40)

Sabiha Sertel, kendisinin bu dosyada eleştireceği hiçbir nokta bulamadığını yalnız ‘derin bir hayret’ içine kaldığını ve ailenin ‘tufeylî’ bir durumdan ‘müstahsil’ bir duruma geçirilmesini ‘hayretten başka bir’ hisle karşılamanın mümkün olmadığını yazar. Sertel, incelediği bütün dosyalarda amacın ‘üretken’ birey ve ailelerin ortaya çıkarılması ve sosyal düzelme, iyileşme ve barışın sağlanması olduğunun altını çizer. Sertel’e göre “içtimaî sa’y” uzmanlarına göre ‘asrî ve medenî’ hayatta ailenin ‘function’ı tamamen değişmiştir ve ilk dönemlerde ‘gens’ denilen ve bütün akrabaları da kapsayan otuz kırk kişilik aile ‘içtimaî tekâmül’ sonunda ‘conjugal’ -Sertel tarafından ‘karı-kocadan ibaret aile’ olarak açıklanmıştır- aileye dönüşmüştür ve Sertel’e göre de ailenin ‘mükemmel’ şekli budur. Ancak o dönemden itibaren artık ailenin alacağı şekil ‘democrate’ olmalıdır. Sabiha Sertel, demokrat ailenin tanımını da kadınla erkeğin hak ve vazifelerinin eşit olduğu aile şeklinde yapar. Bu aile tipinde çocuklar ebeveyninin üretkenliğine engel değildir. Çocukların bakımından toplum sorumludur. Devlet üç haftalık olmasından itibaren bebeğin yaşamasından, büyümesinden ve okumasından mesuldür.

Sabiha Zekeriya “içtimaî sa’y uzmanlarının meydana getirdikleri sosyal teşkilatın da bu hedefi amaçladığını vurgular. Ve Thompson ailesinin bu sistemli yardım neticesinde topluma hükümete yük olmaktan çıkarıldığını belirtir. [Sertel bu görüşlerinden kırk yıl sonra kaleme aldığı hatıralarında -sosyalist/komünist düşüncelerin etkisinde kalarak- bu sosyal yardım kuruluşlarının pek de işine yaramadığını şöyle açıklar: “Kapitalist bir toplumda sosyal yardım, hangi metotla yapılsa yapılsın hiç şüphesiz sosyal sefaleti önlemez. Bu sefaleti doğuran nedenleri, emekle sermaye arasındaki korkunç ayrılığı, adaletsizliği ortadan kaldırmadıkça, tümen tümen sosyal teşkilatlar bu yaralara merhem sürmekten öteye geçemezlerdi”⁸ (Sertel, 1969,s:45)].

Sertel başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere çok sayıda Avrupa ülkesinde benzer uygulamaların yapıldığını ancak bu yardımların “içtimaî sa’y mektebinden mezun olmayan”lar tarafından yapılmasına müsaade edilmediğini de ekler. Sertel’in dikkat çektiği nokta ‘içtimaî amele’nin “bazen ailenin hilafına çocuğunu elinden almaya bile salahiyyetdar” olmasıdır. Sertel’e göre bunun sebebini ferdin ister çocuk ister büyük olsun, her şeyden evvel topluma ait olmasıyla açıklar. Toplumsal iyileşme ve barış ancak fertlerin ve ailelerin ‘mütেকâmil ve mesud’ olmalarıyla mümkündür.

Sonuç:

Sabiha Sertel yurtdışında Amerika Birleşik Devletleri’nde yüksek öğrenim gö-rerek sosyolog olmuş ilk Türk kadınlarından biridir. Columbia Üniversitesi’nde dönemin ileri gelen Giddings ve Ogburn gibi sosyologlarından ders almış ve yine o dönemde en ileri düzeyde Amerika’da uygulanan Sosyal Hizmet alanının en önde gelen okulu NewYork School of Social Work’te eğitim almış ve burada öğrendik-

⁸ Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, İstanbul: Ant Yayınları, 1969, s:45

lerini değişik organizasyon ve örgütlerde uygulama imkânı bulmuştur. Daha sonra Türkiye'ye dönen Sabiha Sertel bu makalede kısaca özetlendiği gibi özellikle Sosyal Hizmet'i tanıtan makaleler kaleme almış ve bu alanda da öncü olmuştur. Sertel'in bu makalede ele alınan çalışmaları ve bakış açısı uygulamalı sosyoloji ve sosyal hizmetler disiplini çalışanlarının sahadaki uygulamalarında eklektik yaklaşımlarının önemini çok erken dönemde ortaya koyması bakımından oldukça değerlidir. Bunun dışında Sertel'in Türkiye'ye Fransız ekolünün tesirinde girmiş olan sosyolojinin 1924 yılı gibi erken bir tarihte Amerika'daki teori, yöntem ve uygulamaları ele alarak başka bir yönüyle disiplini izah etmiş olması dikkate değer niteliktedir. Türk toplumunun sosyal sorunlarını çözmek üzere Uygulamalı Sosyoloji ve Sosyal Hizmet sahasının yanında diğer disiplinlerin toplum çalışmalarında birlikteliklerinin önemine de değinmiş olan Sertel, bir anlamda sistemin nasıl işlemesi gerektiği konusunda da verdiği örneklerle kendi döneminin sosyal çalışma modelini sunmuştur. Toplumsal ilerleme ve iktisadi kalkınmanın gereği olarak sosyal yapıdaki sorunların çözülmesi gereğini vurgulayan Sertel, Sosyal Hizmetler sahasında kurumsallaşma dinamiklerini de çok erken dönemde Amerika kaynaklı olarak açıklamıştır. Fransız ekolu tesirinde çeşitli fikir hareketlerinin teoriye dönüşerek devlet ideolojisi görünümü kazandığı ve devletin kurtuluşu için çareler arayan sosyoloji, Sabiha Sertel'in aldığı eğitimin kendisine kattığı bakış açısı ile aynı dönemde toplumun inşasında Uygulamalı Sosyoloji ve Sosyal Hizmet Çalışmaları birlikteliğinde toplumsal ilerlemenin yöntemi olarak ifade bulmuştur.

Kaynakça

- Northcott, C. H. (1918). "The Sociological Theories of Franklin H. Giddings". *American Journal of Sociology*, Cilt: 24, Sayı: 1 Temmuz 1918, ss: 1-23
- Odum, H. W. (1951). *American Sociology: The Story of Sociology in the United States through 1950-1951*. New York: Longmans, Green and Company.
- [Sertel], Sabiha Zekeriya (1924). "Amelî İctimaiyyat ve İctimaî Sa'y". *Türk Yurdu*, N:163. Teşrin-i Sâni/Kasım. 1340/1924.
- [Sertel], Sabiha Zekeriya. (1926a). "Amerika'da İctimaî Sa'y Sahasında Neler Gördüm?", *Hayat*, N:2. 9 Kânun-ı Evvel/Aralık 1926. ss:33-35.
- [Sertel] Sabiha Zekeriya. (1926b). "Amerika'da İctimaî Sa'y Sahasında Neler Gördüm?", *Hayat*. N:4. 23 Kânun-ı Evvel/Aralık 1926. ss:65-66.
- [Sertel], Sabiha Zekeriya. (1927). "İctimaî Sa'y Aileye Nasıl Tatbik Edilir?". *Hayat*, N:7, 13 Kânun-ı Sâni/Ocak 1927, ss:133-134.
- Sertel, S. (1969). *Roman Gibi*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Sertel, Y. (1994). *Annem Sabiha Sertel Kimdi?*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sertel, Z. (1968) *Hatırladıklarım (1905-1950)*. İstanbul:Yaylacık Matbaası.
- Uçman, A. (1998) "Hayat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:17, İstanbul:1998, ss:12-14

EK I-

Amelî İctimaiyyat

Sabiha Zekeriya [Sertel]

Her ilmin iki kısmı vardır. Nazarî, amelî. Bizde içtimaiyat şimdiiye kadar nazarî bir ilim olarak kalmış, içtimaiyat âlimlerimiz tarafından muhtelif içtimaiyat filozoflarının nazariyeleri, içtimaiyat mekteblerinin prensip ve meslekleri münakaşa ve nakledilmiştir. Fakat amelî sahada hiçbir faaliyet gösterilmediği gibi, amelî içtimaiyatın nazariyeleri bile henüz münakaşa ve tedkik edilmemiştir.

Bugün ilim ve fennin ilerlediği yerlerde süratle tevessü etmekte bulunan ve amelî içtimaiyatın bir şekli-i tatbiki olan içtimaî sa’y (social work) bizim için tamamiyle meçhul kalmıştır. Bu fennin ne olduğunu anlatmak için evvela içtimaî say’ın ne olduğunu ve içtimaiyatla olan münasebetini tarif etmek icap eder.

İctimaiyyatın Menşei

İctimaiyyat, felsefe-i tarihin münakaşası şeklinde başlamıştır. İctimaiyyat âlimleri, cemiyetin tarihî vaziyetini tedkik etmiş; bütün vesika ve delillerini tarihten toplamış; bugünkü cemiyeti bu vak’alara istinad ederek muhakeme etmişlerdir.

Bugünkü içtimaiyat âlimlerine göre içtimaiyatın işi, içtimaî meseleleri tedkik ve taharrîdir. Bu taharrî için içtimaiyatın kendine mahsus usulü ve tekniği vardır. O da her fen gibi bir fendir. Tarihle, etnolojiyle münasebeti sırf cemiyeti tedkike yardım ettikleri içindir. Yoksa cemiyetin mabad-it-tabiiyyesini, etnolojisini ve tarihini tedkik, o cemiyetin mahiyetini meydana çıkarmaya kâfi gelmez. Bu, yalnız cemiyetin menşei ve tabiatı hakkında tedkik yapan âlimlere birer vesika vazifesini görür.

Bu devirdeki âlimler bu etnolojik malumatı toplamaya ehemmiyet verdiler. Cemiyetin içtimaî vak’a ve meseleleri onlar nazarında hâiz-i ehemmiyet değildi. Şimdi içtimaiyatta tatbikat en mühim mevkiî ihraz etmeye başladı. Bu suretle içtimaiyat üçüncü bir safhaya girdi. Artık içtimaiyat sade bir felsefe, bir mabadi’t-tabiiyye olarak kalmıştır. Doğrudan doğruya cemiyet üzerinde çalışan bir fen hâline gelmiştir. Bugün içtimaiyatçılar nazarında içtimaî sa’y, doğrudan doğruya içtimaiyatın, cemiyete tatbikidir. Bunlar diyorlar ki: “İctimaî sa’y, içtimaî taharri ve tedkik, içtimaiyat yardımı olmadan meydana gelmez. İctimaî halâsını istediğimiz içtimaî bünyeyi tanımak için içtimaiyata ihtiyacımız vardır. Tatbik edeceğimiz nazariyeler hakkında yine içtimaiyatın usullerini kullanacağız. Binaenaleyh içtimaî sa’y, içtimaiyatın cemiyete amelî surette tatbikidir”.

Bazıları da içtimaiyat ilmi, cemiyetin yalnız içtimaî değil, commünal müessese ve hâdiselere ait müşahedelerini ancak bizim teşkilatımız ve tedkiklerimiz ile elde eder ve ancak bunların ianesiyle cemiyeti tedkik edebilirler. Şunu da tavzih etmek icap eder ki, ilmin ilerlediği yerlerde bu içtimaî teşkilat, fennî bir usule tâbi olur.

Cemiyet içinde topladıkları vak'aları hususi bir teknik ve usulle toplarlar. Her cemiyetin sa'y-i hududu ve şekli, fennin içine girmiştir. Münferid bir içtimaiyyat âlemi yalnız tarih, ma-fevka't-tabiiyye etnoloji yardımıyla gayrimuayyen nazariyeler çizer ve davasını isbat edecek elinde müsbet hiçbir ölçüsü yoktur. Fakat bu nazariyeler üzerinde müesses ilim hiçbir zaman cemiyetteki hayatı, içtimaî ve şen'î vak'alarla ve hadiselerle müstenid bir ilim tesis edemez. Bu sebeple içtimaî sa'y, içtimaiyyatın sadece tatbiki değil, içtimaiyyat âlimlerine, cemiyeti taharri ve keşfeden, vesikalar toplayan fennî bir mekteptir; içtimaî bir ajandır. Her hâlde her iki taraf da bu iki ilim şubesinin birbirinden ayrılmayacağına müttefiktir. Burgess'e göre içtimaiyyatın felsefeden fenne geçmesi, üç devir geçirmiştir:

1- Comte ve Spencer Devri: Bu devirde içtimaiyyat, felsefe-i tarihtir.

2- Mektepler Devri: İçtimaî fikirler muhtelif mektepler vücuda getirdi. Bunlar içtimaiyyatın sorması ve cevap vermesi icap eden meseleleri tarif etmek nokta-i nazarını takip ettiler.

3- Taharri ve Tedkik Devri: İçtimaiyyatın şimdi girdiği devirdir. Cemiyetteki vak'a ve istatistiklere istinat eder.

İçtimaî sa'yda devirler bu kadar vazıh değildir. Fakat Burgess bunu da yine üç devreye ayırır:

1- Şefkat Devri: İçtimaî iktisat, teşkilatlı ve teşkilatsız yardım, insanî hislerin tarifi devri.

2- İçtimaî Islahat Devri: İçtimaî siyasiyat, teşkilatsız ve usulsüz yardımı kaldırıp tufeylileri cemiyette müstahsil ve faydalı kılmak devri.

3- Meslek-i İçtimaî Sa'y Devri: İçtimaî fenlerin tatbiki, içtimaî usuller ve teknik ile ferdî ve içtimaî tetâbuku meydana getirmek devri ki içtimaî sa'yın şimdi girdiği devirdir.

Bu devrin inkişafına içtimaî sa'yın her sahasında rast gelebiliriz. Amerika'da içtimaî sa'y, bugün fennî bir ilim şubesi hâline gelmezden evvel emr-i hayr şeklinde gayrı fennî ve teşkilatsız bir işti.

İçtimaî sa'yın menşei, cemiyette mağlup olmuş fertlere yapılan yardımı organize etmekle başlar. Her cemiyetin fakirler, aliller, hayırsızlar, kâtiler, hastalar, tufeyliler diye kendi sırtına yüklü bir sınıfı vardır. Bunlar cemiyet içindeki içtimaî huzursuzluğun en birinci âmillerdir. Bunlar cemiyet içinde teşkilatsız yaşarsa mevcut teşkilat yalnız umumî bir muhafaza mahiyetini hâiz olursa o cemiyetin içtimaî vahdet ve ahengi sektedâr ve içtimaî islahat hiçbir zaman fennî bir şekilde ve müsmir bir şekilde tezahür edemez.

Cemiyet en büyük kuvvetini bu huzursuzluğu yaratan unsurları muhafazaya ve cemiyete tatbiki sarf eder. Fakat bunu bir usul tahtında yapmadığı için hiçbir zaman içtimaî tetabuka muvaffak olmaz. Sa'y yalnız muhafazadan ibaret olur. Bunlar

cemiyete tabii bir fert gibi tatbik olunamadığı için sarf ettiği kuvvet, para ve sa’yı heba olur. İctimaî huzuru ve salahı temin için bunlara yapılacak muavenet ve tedaviyi fennî bir şekle irca etmek lâzımdır. İctimaî sa’yın menşei ilk önce bu teşkilatsız ve usulsüz yardım faaliyetleri olmuş bilahare ictimaî ıslahat (social reform) devrine girmiştir.

İlk ictimaî ıslahat ve sa’y hareketi hükümetin taht-ı idaresinde teşkilatlı şefkat cemiyetleri teessüs etmiş, bu müesseseler birçok âlimlerin vaz ettiği fennî usuller ve prensipler ile işe başlamışlar; aile, cemaat, kâtiller, hırsızlar, çocuklar, sıhhat-i umumiye, cemiyetin hıfzıssıhha-i dimağîsi, umumi eğlence, dinî müesseseler hep fennî bir usul ile tedkik ve ictimaî ıslah nazariyeleri münakaşa ve tatbik edilmiştir.

Teknik ve tecrübe ilerledikçe fennî usulleri tatbik edecek ictimaî doktor yetiştirmek lüzumu hâsıl olmuş, bu evvela ictimaî teşkilatlar tarafından üç aylık kurlar hâlinde başlamış, bilahare darülfünun kurları arasına geçmiştir. Daha sonraları meslek-i ictimaî doktor yetiştirmek için darülfünun mahiyetinde ictimaî sa’y mektepleri açılmış, liselerde ve darülfünunlarda ictimaî sa’y tedris edilmeye başlamıştır.

Elli senelik tecrübe ve faaliyetten sonra bugün başlı başına bir ictimaî sa’y fenni ve edebiyatı vücuda gelmiştir. Bugün ictimaî say’ın da doktorluk gibi, terbiyecelik gibi bir meslek ve ihtisas işi olduğu tahakkuk etmiş; bu meslek sahipleri müteaddid cemiyetler tesis etmişlerdir. Hatta elli seneden beri müteaddid yerlerde ictimaî kongreler akdetmişler ve bu kongrelere dünyanın her tarafından ictimaiyyat âlimleri ve ictimaî sa’y mütehasısları gelmiştir. Şimdi ictimaî sa’y mütehasısları ve ictimaiyyat âlimlerinin son ortaya attıkları mesele de tamamıyla fennî bir iş olan ictimaî say’ın yalnız meslek sahipleri tarafından tatbiki, şehadetnâmesi olmayanların cemiyet içinde serbest bir surette çalışmalarının kanunen men’idir.

Bugün bizde ictimaiyyatın nazarî sahada kalmasına sebep, cemiyetin hiçbir sahasında ilmî ve fennî teşkilat, usul ve istatistikler mevcut olmaması, bir âlimin muhtaç olduğu vesikaları toplamak ve tedkik etmek imkânı olmamasıdır.

İctimaiyyat, ictimaî tedkiki esas kabul ettiği için ictimaî sa’y ajanlarının topladığı şen’i vak’alara muhtaçtır. Bir âlim bugün cemiyette mevcut bir ictimaî huzursuzluğu tarif için o cemiyetin istatistiklerini fennî bir surette toplanan ferdî, ictimaî ve ailevî vak’alarını, sicillerini, mahkeme istatistiklerini, ıslahhanelerin, meyhanelerin, sair umum ictimaî müesseselerin verdiği malumatı almaya, nazariyesini müsbet ve mücerreb vak’alardan elde edeceği neticelere göre tesbit etmek mecburiyetindedir. İstatistikler, vekayiî adedini verdiği için âlim yalnız bir cemiyetteki ictimaî vak’a ve müessesenin tabii veya gayr-ı tabii olduğunu tedkik eder; fakat bunlarla sebebini keşfedemez. İctimaî ajanların teknik ile tahkik ettikleri ictimaî hadise ve vak’alar âlime sebebini bulmaya hizmet eder ki bugün ictimaiyyat âlimlerinin ictimaî sa’ya verdiği ehemmiyetin en büyük hikmeti budur.

Amerika’da içtimâî teşkilatlar her gün beyaz sakallı âlimlerin tedkik mahalli, içtimâî sa’y talebesinin tatbikat sahalarıdır. Şefkattan tamamen ayrılan bu müesseseler, cemiyete fennî bir usulle takarrüb etmiş, tedkik etmiş, âlimler için vesikalar hazırlamıştır. İçtimaiyyat müsbet bir ilim olarak kabul edildikten sonra artık nazarî içtimaiyyatın hiçbir kıymeti kalmamıştır. İçtimâî sa’yın gayesi, içtimâî huzursuzluk tevlid eden içtimâî nizamı tekâmüle tâbi olarak değiştirmek, cemiyetin iktisadî ve içtimâî seviyesini yükseltmek, içtimâî ferdin hukuk-ı içtimâîyesini kabul etmektir.

İçtimaiyyatın gayesi, cemiyetin bünyesini, tarihini, vak’alarını, meselelerini tedkik, sebep ve neticelerini keşfetmektir. Bunun tatbikat ile alâkası yoktur. Tatbikatçılara usul ve tedkik verir ve onların tatbikatından sebep ve neticeleri istihrac eder. Bu sebeble içtimaiyyat ile içtimâî say birbirinden gayr-ı kâbil-i tefrik, birbirine memzuc bir ilimdir. Birinin yardımı olmaksızın diğeri teessüs edemez.

İçtimâî doktor cemiyeti tedkik için içtimaiyyat, ruhiyat, iktisat, ulum-ı siyasiyye, cinaiyyat (penology), emraz-ı akliyye ilmi (pschytry), terbiye ilimlerinden istifadeye mecburdur. Bu ilimlerden fennî, içtimâî say’ın cemiyete suret-i tatbikini ‘içtimaiyyat’ makalelerinde tasrih edeceğiz.

Türk Yurdu, N:163 Teşrin-i Sâni/Kasım 1340/1924, ss:108-113